

leon sebregts
architect
architectuurhistoricus

Waardestelling Sint-Servatiuskerk Lieshout

04-04-2022

leon sebregts
architect | architectuurhistoricus
bernard de waalstraat 23
3555 bg utrecht
+31 6 52085099
mail@leonsebregts.nl
www.leonsebregts.nl

Sint-Servatiuskerk

Adres:	Burgemeester van den Heuvelstraat 1, Lieshout
Architect:	J.A. (Jan) de Reus (1909-2004)
Opdrachtgever:	R.K. Kerk Lieshout
Ontwerpjaraar:	1960-1961
Bouwjaar:	1961-1962
Bouwstijl:	Naoorlogs modernisme met invloeden van de Bossche School
Status:	Niet beschermd

Op de plek van het voormalige herenhuis Ribbius op de hoek van de Burgemeester van den Heuvelstraat en de Ribbiusstraat in Lieshout staat de rooms-katholieke Sint-Servatiuskerk. De kerk wordt omgeven door de voormalige gracht van het huis. Aan de Burgemeester van den Heuvelstraat geeft de vroegere poort van het huis toegang tot de hoofdentree van de kerk. De zeventiende-eeuwse poort is afkomstig van de Abdij van Binderen bij Helmond en rond 1800 naar Lieshout verplaatst. De poort is een rijksmonument (monumentnummer 25887). Via twee houten bruggen vanaf de Ribbiusstraat en de Franciscushof zijn de beide zij-entrees van de kerk te bereiken. Langs het pad aan de zuidzijde ligt een wat breder gazon met enkele grote bomen. Tussen de bomen staat een vrijstaande klokkentoren. Op de hoek van de Burgemeester van den Heuvelstraat en de Ribbiusstraat staat een Heilig Hartbeeld (1935), op de hoek van de Ribbiusstraat en de Franciscushof een beeldengroep van Christus aan het kruis met Maria en Johannes.

Architect en bouwstijl

De Sint-Servatiuskerk is in 1960-1961 ontworpen door architect Jan de Reus uit Oss en in 1961-1962 gebouwd door aannemer W.A. van der Pas, eveneens uit Oss. De Reus richtte in 1935 een zelfstandig architectenbureau op en ontwierp in de wederopbouwperiode vooral woningen, kerken, kloosters en scholen. Zijn werkgebied lag met name in het katholieke Noord-Brabant. Eind jaren veertig, begin vijftig volgde De Reus in Den Bosch de Cursus Kerkelijke Architectuur (CKA). De architecten van de 'Bossche School' pasten hun ontwerpprincipes, waaronder de door monnik en architect Dom Hans van der Laan ontwikkelde maatverhoudingen van het plastische getal, in eerste instantie vooral toe in klassieke en vroegchristelijke gebouwvormen. Vooral het basiliekmodel was populair. Ook de vroege kerken van De Reus hadden deze opzet, zoals de Sint-Lambertuskerk in Maren-Kessel (1952) en de Don Boscokerk in Oss (1954, gesloopt).

Vanaf halverwege de jaren vijftig raakte De Reus net als veel andere katholieke architecten steeds meer geïnspireerd door het Nieuwe Bouwen. De architecten van de Bossche School versoberden hun vormtaal en experimenteerden met moderne bouwtechnieken en vernieuwende materialen als staal en beton. Het basiliekmodel (met kolommen die het zicht belemmerden) werd in deze tweede fase van de Bossche School ingeruild voor het zaalkerkmodel (met vrij zicht op het altaar). Eind jaren vijftig was architect Jan de Jong de eerste die erin slaagde de ontwerpprincipes van Van der Laan in drie kubistische en sobere zaalkerken toe te passen. Diverse andere architecten, waaronder De Reus, gingen meer eclectisch te werk en lieten in hun zaalkerken het dogma van het plastische getal in meer of mindere mate los. In de Sint-Servatiuskerk zijn nog wel typische Bossche School-motieven terug te vinden, zoals de nadruk op constructieve elementen en de dikte van muren, de kracht van de ritmische herhaling en de toepassing van onbewerkte materialen als schoon metselwerk, beton, gewassen grindbeton en hout.

Architectonische en constructieve opzet

De Sint-Servatiuskerk is op hoofdlijnen een doosvormig gebouw met een rechthoekige plattegrond (ongeveer 31 x 42 meter). Het platte dak van de kerkzaal wordt gedragen door rijen vierkante kolommen, die zich onder het plafond verjongen. Aan de noord-, zuid- en oostzijde staan de kolommen binnen de gevels van de kerk. Aan de westzijde staan ze buiten de gevel, waar ze samen met het overstekende dak een monumentaal entreefront vormen. De gevels en kolommen zijn op staal gefundeerd middels een betonnen strokenfundering. Op de betonnen kolommen, die met geel metselwerk zijn omkleed, vormen stalen vakwerkliggers de dakconstructie. De staalconstructie is aan de onderzijde afgewerkt met een plafond van mahoniehouten delen in de lengterichting van de zaal. De 1,60 meter hoge dakrand is eveneens met (verticaal geplaatste) houten latten bekleed en vormt zo in het exterieur een doorlopend, vrij zwaar, horizontaal element.

Aan de beide lange zijden van de kerkzaal zijn lagere, aan het hoofdvolume ondergeschikte aanbouwen aanwezig. In een langgerekt, doosvormig volume aan de zuidzijde zijn onder andere de sacristie, een vergaderruimte en een keuken opgenomen. De installatieruimte aan de oostkant is voorzien van een torenvormige schoorsteen. De aanbouw aan de noordzijde heeft een wat vrijere plattegrond en bestaat uit drie delen. De aanbouw herbergt aan de westkant een doopkapel op een halfronde plattegrond en aan de oostkant een devotiekapel en een dagkapel op een half-ovale plattegrond. De beide volumes hebben een hangend betonnen dak dat vanaf de hoeken iets afloopt. De halfronde doopkapel en devotiekapel hebben in het dak een oculus. Tussen de organisch vormgegeven volumes bevindt zich een doosvormig volume met een gevel van glas-in-lood in een repeterende, vrije vlakverdeling. In deze gevel is de zij-entree van de kerk opgenomen.

De gevels van de kerk zijn opgetrokken in schoon metselwerk in een vrij verband ('schots en scheef'). Hierin zijn bakstenen in verschillende tinten en met zowel strek, kop als platte kant verwerkt. De gevels zijn opgemetseld rondom een betonskelet. De oostgevel is geheel gesloten. Centraal in deze gevel bevindt zich een kruis van gecementeerd metselwerk. De beide langsgevels hebben boven en aan weerszijden van de aanbouwen glasstroken. Het glas is in ranke, stalen kozijnen gevat en ligt terug in de gevel waardoor het dak en de metselwerk wanden zich sterk profileren. De westgevel heeft onder het doorstekende dak over de gehele breedte een glasstrook.

De vrijstaande klokkentoren werd in 1971 aan de kerk geschonken door de in Lieshout gevestigde bierbrouwerij Bavaria. De toren heeft een vierkante, betonnen fundering/voet en bestaat uit drie blauw geschilderde, stalen H-profielen. De profielen lopen naar boven taps toe en worden daar omsloten door drie stalen ringen, waarbinnen drie klokken hangen.

Interieur

Het schoon metselwerk in vrij verband van het exterieur is in het interieur doorgezet. De vloer bestaat uit rechthoekige platen van gewassen grindbeton. In de stroken tussen de kolommen is hierbij een fijnere toeslag gebruikt. Voor in de kerk (oostzijde) bevindt zich een podium (suppedaneum) met treden van zwart hardsteen. Zowel het altaar als het zijaltaar staat op een extra verhoging. De marmeren breukstenen waarmee de twee verhogingen zijn ingelegd, zijn afkomstig uit de oude Servatiuskerk, die tot 1967 aan de Heuvel stond. Het altaar bestaat uit een zandstenen voet met beeldhouwwerk rondom (afbeeldingen van de wonderbaarlijke broodvermenigvuldiging, de wonderbaarlijke visvangst, de mannaregen en de bruiloft van Kana) met daarop een zwaar, betonnen blad. Het kruis, de kandelaars en het tabernakel op het betonnen zijaltaar zijn ontworpen door edelsmid Harry van den Thillart uit Den Bosch. Links naast het podium staat een orgel. Het is in 1967 gebouwd door Bernard Pels & Zoon uit Alkmaar. Het front van het orgel is versierd met opaline panelen door Arnoud Paashuis uit Vught. Pastoor Floris van der Putt, tevens musicus en componist, had een grote invloed op het concept en de vormgeving van het orgel.

Het oorspronkelijke kerkmeubilair is opgesteld in zes rijen. Het vertoont stilistisch grote verwantschap met het typische, door Dom Hans van der Laan en Jan de Jong ontworpen meubilair van de Bossche School. De zittingen, rugleuningen en voetenbanken van de langgerekte banken bestaan uit groen gebeitst hout, de onderstellen uit grijs geschilderde, stalen profielen.

In de loop der tijd hebben er in het interieur van de kerk enkele wijzigingen plaatsgevonden. De dagkapel is dichtgezet met een wand van zware houten kozijnen met glas. Links en rechts van het houten portaal bij de hoofdentree zijn in een gelijke vormgeving en materialisering kasten gemaakt. De drie biechtstoelen aan de zuidzijde zijn omgevormd tot kastruimten. De vier heiligenbeelden op de kolommen en de achterwand achter het podium zijn recent geplaatst.

Waardering

1. Cultuurhistorische waarden

- Van belang als uitdrukking van de Rooms-Katholieke Kerk in Noord-Brabant. De kerk heeft letterlijk en figuurlijk een centrale positie in de gemeenschap. Het gebouw is nog steeds als kerk in gebruik, wat niet vanzelfsprekend is voor kerken van deze omvang. Veel vergelijkbare kerken zijn gesloopt of herbested.

2. Architectuurhistorische waarden

- Van belang vanwege de plaats in het oeuvre van de regionaal bekende architect Jan de Reus. De kerk toont De Reus' ontwikkeling richting een meer moderne vormtaal, een ontwikkeling die bij veel katholieke architecten rond de jaren zestig van de vorige eeuw plaatsvond. De Sint-Servatiuskerk is een van de weinige gebouwen van De Reus die nog grotendeels in oorspronkelijke staat verkeert.
- Van belang als voorbeeld van een doosvormige zaalkerktypologie, zoals deze na WOII veel zijn gebouwd. Met moderne constructiemethoden (betonnen kolommen, dakconstructie van stalen vakwerkliggers) zijn grote overspanningen verkregen, waardoor het zicht op het altaar vanuit de gehele kerk optimaal is. De grootsheid van de ruimte dwingt respect af.
- Van belang vanwege de invloeden van de Bossche School: de nadruk op constructieve elementen en de dikte van muren, de kracht van de ritmische herhaling (kolommen) en de toepassing van onbewerkte materialen als schoon metselwerk, beton, gewassen grindbeton en hout. De kerkbanken zijn qua vormgeving en materialisering verwant aan de kerkbanken die Dom Hans van der Laan en Jan de Jong ontwierpen.
- Van belang vanwege de hoge mate van vakmanschap wat betreft verhoudingen, detaillering en materiaalgebruik. De vormgeving van de kerk is in zijn combinatie van moderne vormen en constructietechnieken en ambachtelijke, onafgewerkte materialen uiterst verfijnd en evenwichtig.
- Van belang vanwege de oorspronkelijke staat van de kerk. Het exterieur verkeert vrijwel geheel in oorspronkelijke staat. Slechts voor het glas-in-lood rond de zij-entree zijn voorzetrampen geplaatst. In het interieur zijn in de loop der tijd enkele (vrij kleine) aanpassingen gedaan (dagkapel dichtgezet met wand, biechtstoelen omgevormd tot kastruimte, kasten toegevoegd rondom portaal hoofdentree).
- Van belang vanwege de aanwezigheid van het oorspronkelijke kerkmeubilair (o.a. kerkbanken, altaar, zijaltaar, doopvont, orgel van Bernard Pels & Zoon) en diverse oorspronkelijke kerkattributen (o.a. kruis, kandelaars en tabernakel op het zijaltaar door Harry van den Thillart). Ook de oorspronkelijke hangarmaturen zijn nog aanwezig.

3. Situationele en ensemblewaarden

- Van belang als solitair, grootschalig bouwwerk op een historisch belangrijke plek in het dorp Lieshout. De kerk verrees op de plek van Huize Ribbius. De gracht rondom het huis en de zeventiende-eeuwse toegangspoort zijn bij de bouw van de kerk behouden. De in 1971 toegevoegde klokkentoren is een markante aanvulling op het ensemble. Het Heilig Hartbeeld op de hoek van de Ribbiusstraat en de Burgemeester van den Heuvelstraat vormt een herkenningspunt.
- Van belang vanwege de modernistische vormgeving met invloeden van de Bossche School. Aan de Franciscushof zijn later op de Bossche School geïnspireerde woningen gebouwd.
- Van belang vanwege de vier 'verschillende gezichten' van de kerk. Hoewel de kerk een eenheid is, is iedere gevel anders vormgegeven: volledig gesloten aan de oostzijde, kubistisch met veel glas aan de zuidzijde, monumentaal dankzij kolommen aan de westzijde en meer organisch met veel glas aan de noordzijde. De driedeling in de aanbouw langs de Ribbiusstraat zorgt ervoor dat de kerk zich in schaal voegt tussen de woningen aan de overzijde van de straat.

4. Identiteitswaarde

- Van belang als belangrijk herkenningspunt in het dorp Lieshout, dankzij ligging en vormgeving. Als enige kerk in functie fungeert het gebouw als centrum van de gemeenschap.

5. Belevingswaarde

- Van belang vanwege de bijzondere daglichttoetreding. Het hoog opgetrokken muurwerk schermt de kerk af van de buitenwereld. De Reus creëerde een in zichzelf gekeerde, mystieke ruimte die dankzij de strookvensters bovenin en de glasvlakken bezijden de aanbouwen toch in verbinding staat met de buitenwereld. Het invallende daglicht zorgt voor prachtige schaduwen in de kerk. De weidse, lichte kerkrimte staat in open verbinding (op de dichtgezette dagkapel na) met een drietal kapellen, die een meer besloten en intiem karakter hebben.
- Van belang vanwege de collectieve herinnering die de kerk inneemt bij een groot deel van de inwoners van Lieshout (huwelijken, uitvaarten, bijzondere diensten).
- Van belang vanwege de oorspronkelijke staat, waardoor de kerk de sfeer van de jaren zestig ademt.

Reis naar Italië met deelnemers van de Cursus Kerkelijke Architectuur (1952). Jan de Reus is de vijfde van links (De Haan en Haagsma, 2010).

Huize Ribbius met de Poort van Binderen op een Ansichtkaart uit 1910 (Wikipedia).

De Sint-Servatiuskerk, waarschijnlijk vlak na de bouw in 1962 (Beeldbank Brabants Historisch Informatie Centrum, 1938-265-00010).

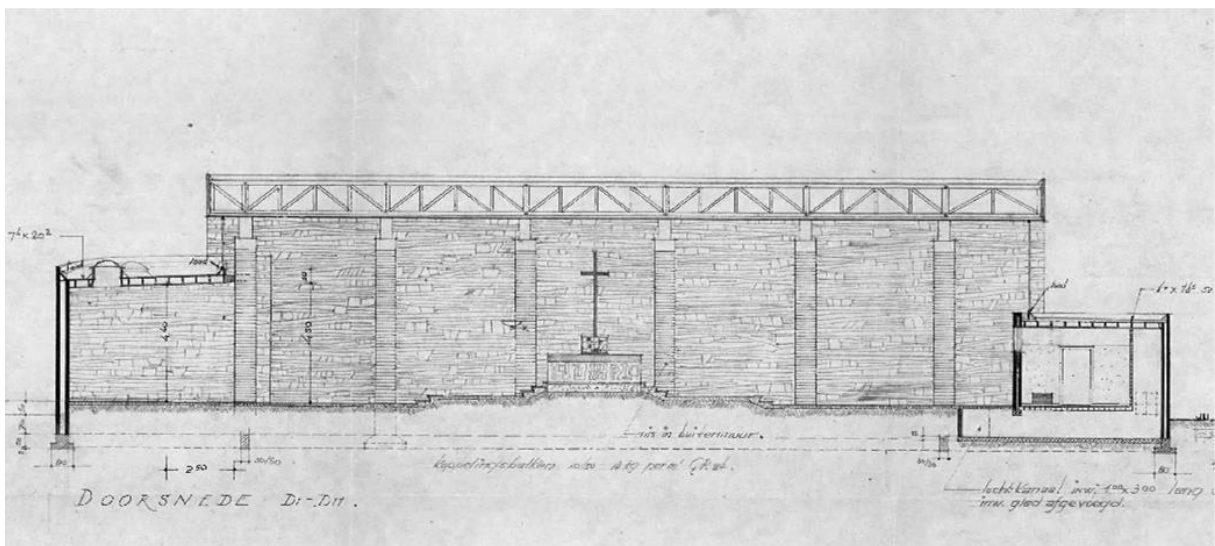
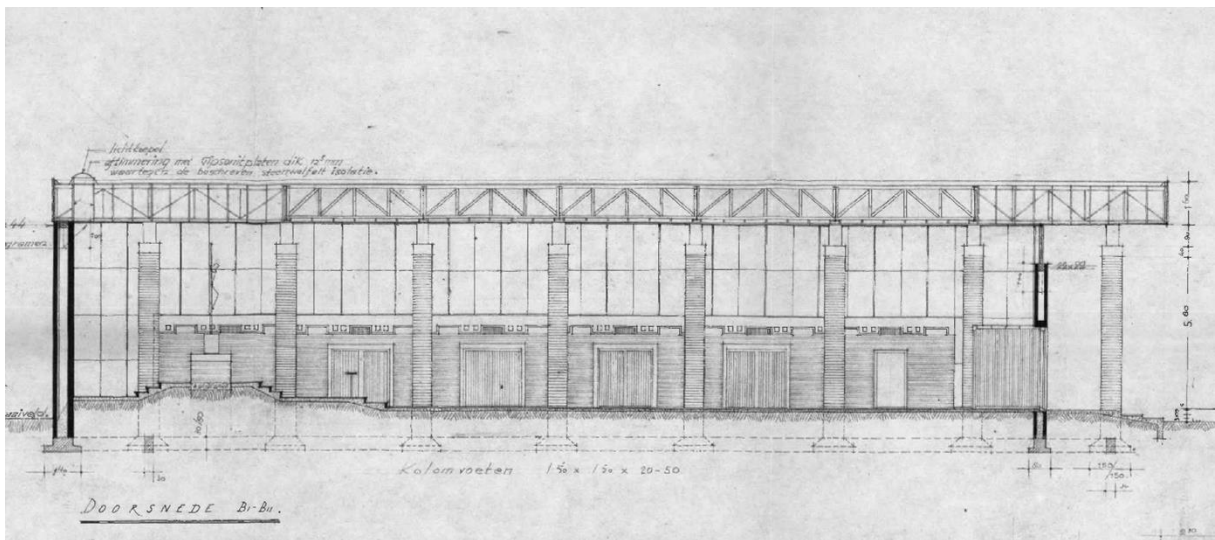
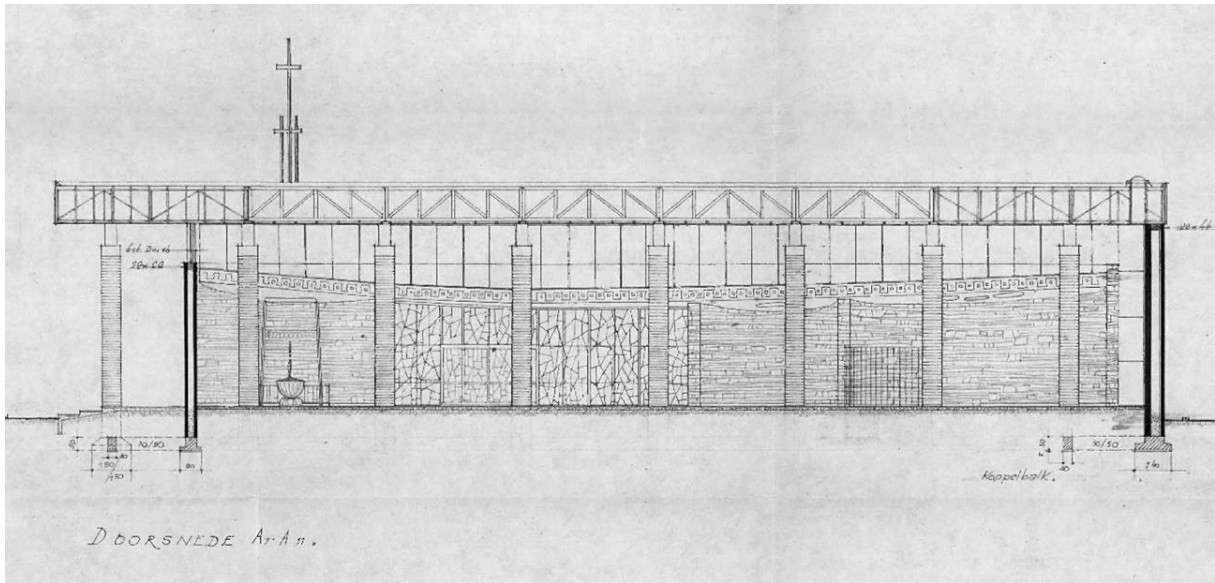
Impressies van de Sint-Servatiuskerk (Sebregts, 2022).

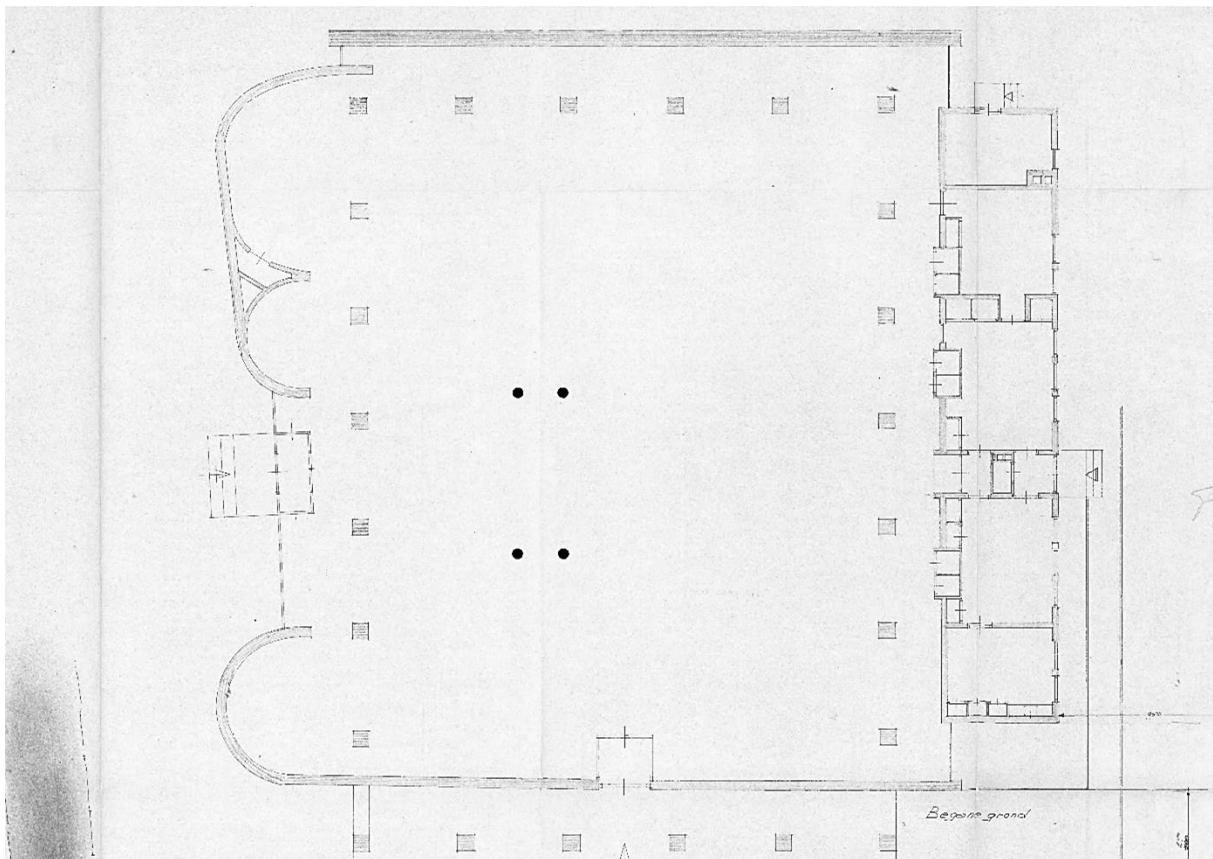
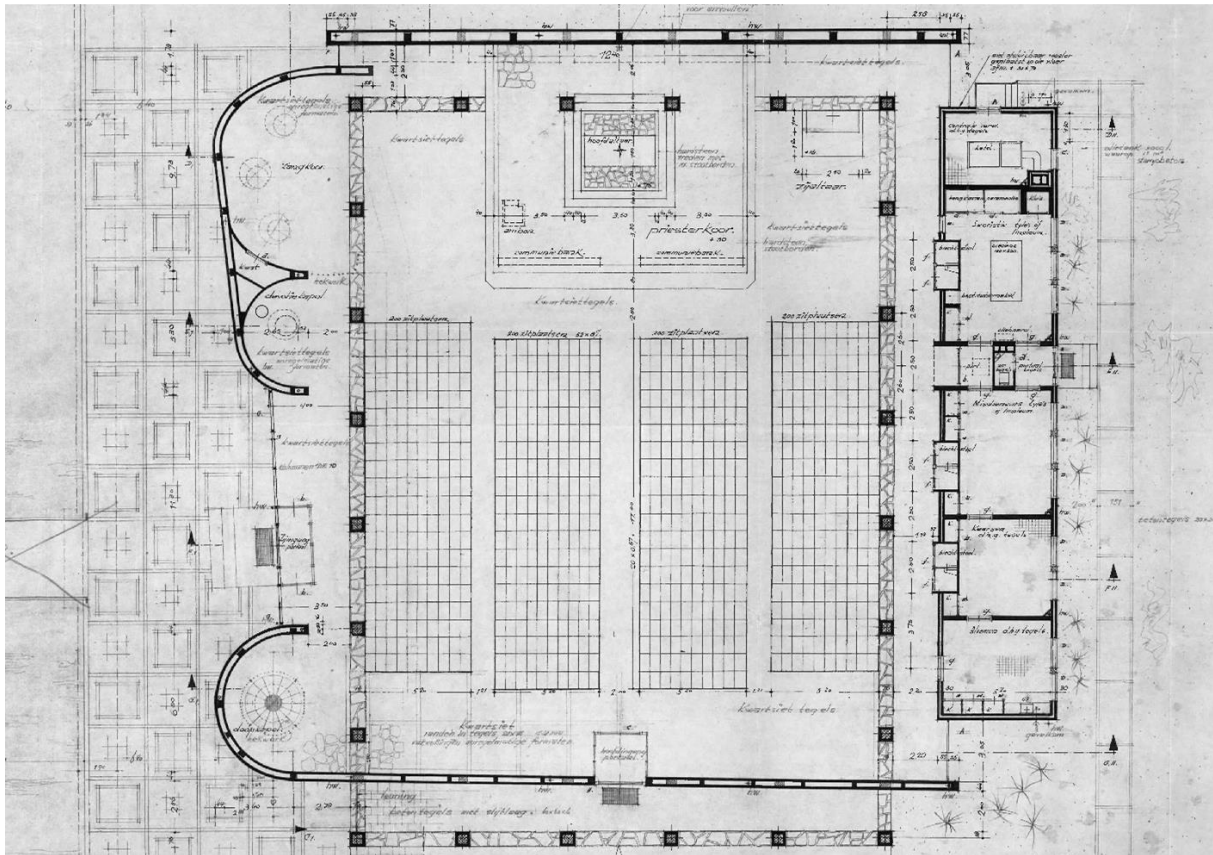
Impressies van de Sint-Servatiuskerk (Sebregts, 2022).

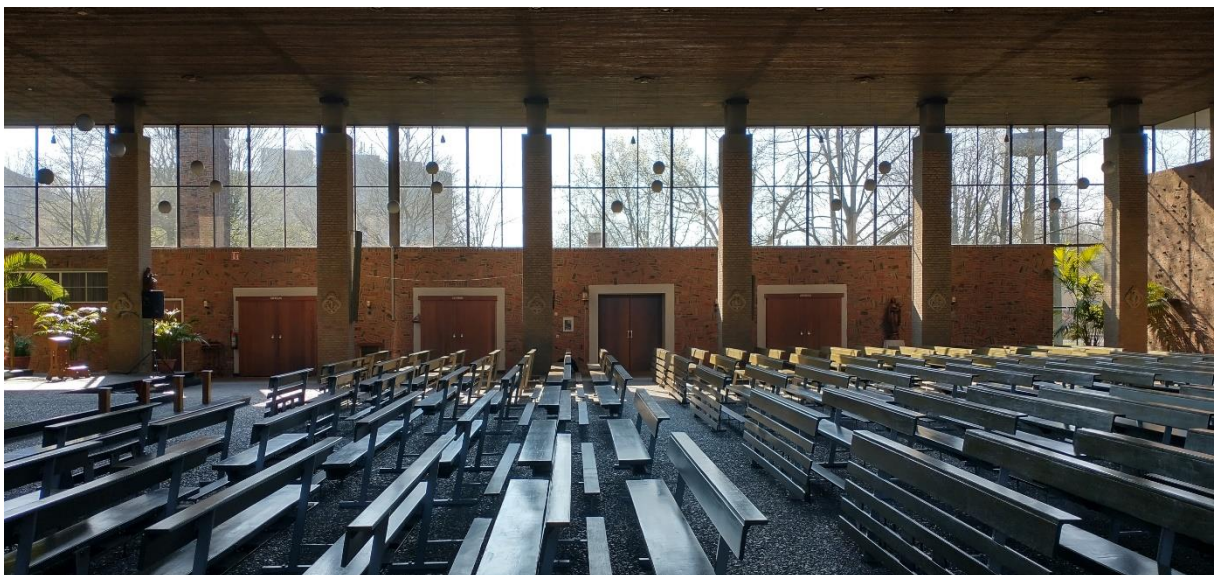
Impressies van de Sint-Servatiuskerk (Sebregts, 2022).

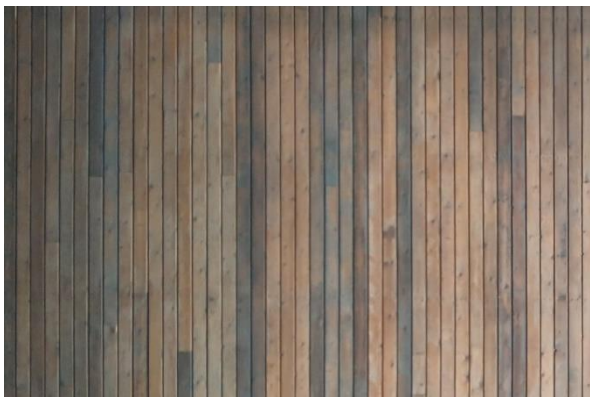
Langsdoorsneden (boven en midden) en dwarsdoorsnede over de Sint-Servatiuskerk (1961). De kerk is niet volledig volgens deze ontwerptekeningen uitgevoerd. De toren boven de doopkapel is bijvoorbeeld nooit gerealiseerd en ook het podium kreeg uiteindelijk een andere vorm (Bouwdossier gemeente Laarbeek).

Ontwerpplattengrond van de Sint-Servatiuskerk (1961) (boven). Diverse onderdelen (o.a. de indeling van de rechthoekige aanbouw) zijn niet volgens deze tekening uitgevoerd. De uiteindelijk gerealiseerde opzet is te zien in de plattengrond bij de bouwaanvraag voor de bouw van de losstaande klokkentoren (1971) (onder) (Bouwdossier gemeente Laarbeek).

Impressies van het interieur van de Sint-Servatiuskerk (Sebregts, 2022).

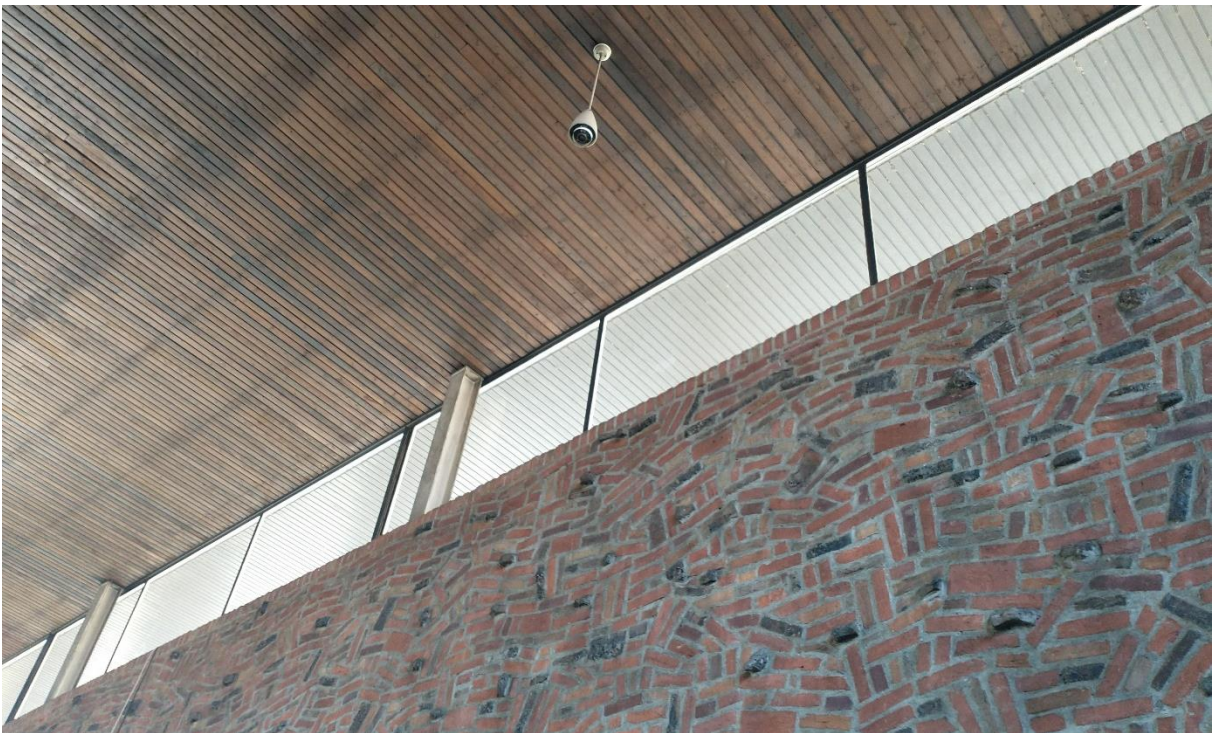
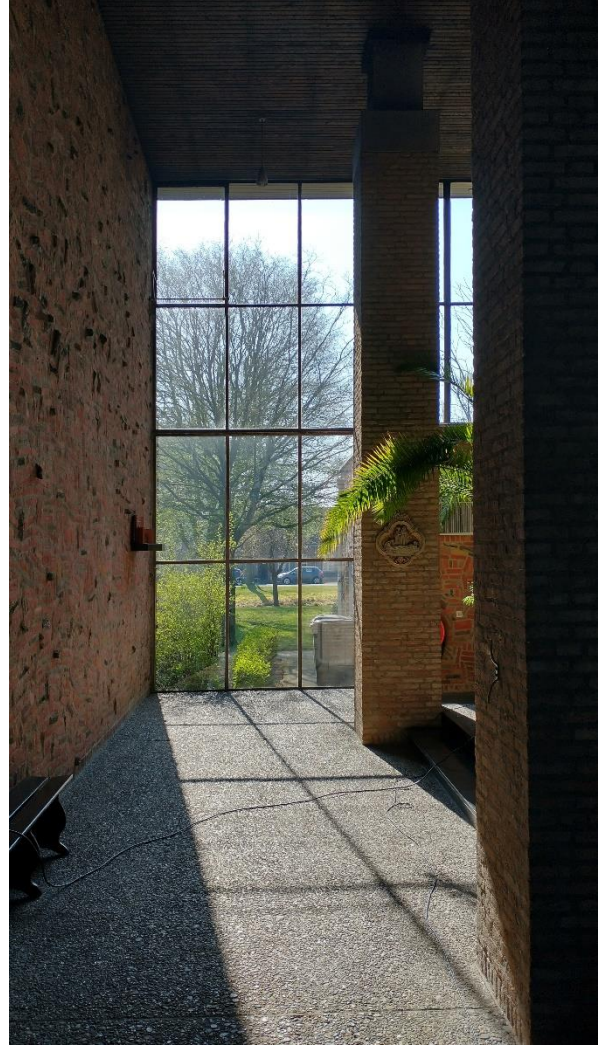
Overzicht van de toegepaste materialen in de Sint-Servatiuskerk (Sebregts, 2022).

Orgel en kerkbanken in de Sint Servatiuskerk (Sebregts, 2022).

Impressies van het interieur van de Sint-Servatiuskerk (Sebregts, 2022).

Impressies van het interieur van de Sint-Servatiuskerk (Sebregts, 2022).